

A DÁVODI FÖLDMŰVELÉS SZÓKINCSEBŐL

KORDÉ IMRE

A falu régi magyar település. Okiratokban több néven fordul elő: *Daut*, *Dauch*, *Davoth*, *Davotháza*, *Dautova*, *Dávod*. A falu neve a XVIII. században a helység első birtokosának — *Leustachius de Dauti generationis Harasath* (Haraszi!?) — nevére utal.

1321-ben már temploma és plébániája szerepel az okiratokban, 1347-ben pedig hetivásárjaira találunk utalásokat. Többek között említést nyer 1407-ben egy kalocsai káptalani idézésben, az 1521–22-i vármegyei dézsmalajstromokon. Az 1590. évi török defterben *Dolna* (Alsó) és *Gorna* (Felső) Dautova néven fordul elő. Valószínű, hogy ekkor már szerb és magyar nyelvű a falu lakossága.

Rákóczi idején a szerbek elhagyták a települést, és helyükbe a Felvidékről 1762 táján mintegy 100 magyar család telepedett le. Lakossága azóta magyar. A szerb nemzetiséggel való keveredés emléke azonban igen sok nyelvi sajátosságban felfedezhető. Utal erre határ- és dűlőnév (*Siroka*), valamint igen sok családnév (*Horkics*, *Ragadics*).

A közel 4000 lakosú kis település Moháccsal egy irányban a Duna keskenyebb ága mellett, Bajától 27 kilométerre déli irányban található. Északi szomszédja Nagybaracska, keleten Csátalja, délen pedig Hercegszántó határos vele. Nagybaracska lakói *magyarok*; Csátalján 1945-ig *németek*, jelenleg *németek*, *székelyek* (csángó) és *magyarok*; Hercegszántón *magyarok*, *szerbek* és *bunjevácok* laknak.

A terület nyelvjárási szempontból nem egységes. Három nyelvjárás keveredése érezhető. Dávod a tiszai nyelvjáráshoz tartozik, jellemző rá az *ë-zés* és enyhe *í-zés*. Nagybaracska *ö-ző* sajátosságával inkább a déli nyelvterülethez kapcsolódik. Ugyanakkor a közeli Bátmonostoron igen sok nyelvi jelenség mutat a palóc nyelvjárásra, ez különösen a rövid illabiális *á*, amelynek hosszú párja a labiális *ā*, használatában mutatkozik meg (*Mëgyëk Bājūrā*). Mindezekből nagyfokú nyelvjárási keveredés jött létre, hiszen a három tiszta magyar falu lakói között állandóan rokoni kapcsolatok alakultak és alakulnak ki ma is. Például a tiszai nyelvjáráshoz tartozó Dávodon is megtalálható — bár lényegesen kisebb mértékben — a Nagybaracsán használatos déli nyelvjárási sajátosság: a tárgyas ragozású igék egyes szám 3. személyben *fogi*, *tudi* stb. alakja.

Adataimat a falu idősebb lakóitól, elsősorban a 75 éves Munkácsi Józseftől, a 70 éves Facskó Györgytől és a 63 éves Horváth Páltól nyertem, kiegészítve saját gyermekkori emlékeimmel.

* Részlet egy készülő monográfiából.

Határhasználat, föld- és dűlőnevek

benn *Bem van réggē úta, csak débe gyün haza. A gyüvő héten én is bemegyék. kinn Egész héten kim vótunk.* A benn és kinn szavakat 'faluban' és 'határban' értelemben is használják.

beltelek *bētēlek*: birtok a faluban, be nem épített terület.

kültelek *kūtēlek*: a falu határában levő egytagú földterület.

dülő *düllő*: *A Kriptakút düllő mellett kő menni, ha a Kajlába akarsz menni.*

dülőnyi *düllőnyi*: kb. 500 méternyi távolság. *Egy düllőnyire vót hozzám.*

egytag etytag: ma már pontosan meg nem határozható földterület. Egyesek szerint 12 kh-nak felelt meg. Két fertály föld kb. 20 kh hold. *A Halasicába vót etytag földem, de nem attam vóna két fertálē a Kajlába.*

föld *főd*: határ értelemben is használatos. *A földekre mēntek még tēnnap este; Bizom most nem érek rá, me' minden nap a földön kő lenni.*

határ *Vót nekēm földem a dávodí, a szántai még a gyúrityi határba is.*

mesgye *Egy diófa vót ott a mēsgye; Eszántotta a mēsgyét, osztán ű haragudott még rám.*

parlag *pallag*: meg nem művelt terület, gazdátlan föld. *Régēn sok pallag vót a határba; Nem vót a dógos embēr, me' a főggye mindig pallagon maratt.*

ugar *Mēkszántottuk, csak nem vetētünk bē' sēmmit, nyáron ráhajtottuk a jószágot is, hat tapossák még.*

ugarol *ugaróni*: *Akkó még még nem vót elég gané, oszt ugaróni köllött a földet.*

vakdülő *vagdüllő*: olyan út, amelyik nem folytatódik tovább. *Vagdüllő vót a, ēgye még a fene, nem lehetett a kocsivā továbbmenni, vissza köllöt fordúni.*

Terület meghatározásra szolgáló mértékegységek

arasz a hüvelykujj és a kisujj által bezárt terület. Kb. 16 cm. *Lēhetett két arasz is.*

bakarasz A hüvelykujj és a mutatóujj által bezárt terület. *Nem vót nagyobb ēgy bakarasznál.*

fertály *fértál*: 10 kh. föld.

fél fertály *féfértál*: 5 kh. *Csak féfértál földet kapott, me' a lányoknak nem járt egész.*

hüvelyk *hüvek*

kataszteri hold *katasztēri hód* (1600 □-öl)

kis hold *kishód* vagy *magyarhód* (1000 □-öl)

kvadrát *kadrát*: □-öl.

lánc 1200 □-öl terület. *A Tüskékbe elég ēgy lánc föld is, ajis többet ér a Borsóföldné.*

sukk az ököl és kinyújtott hüvelykujj által bezárt terület.

Dűlőnevek

A falu legrégebbi dűlőnevei már a XVIII. századi iratokon is szerepelnek.

Ilyen régi nevek:

Adókút régen is művelt terület. Itt vannak ma is a legjobb földek.

Böde valamikor az aprójószág legelője volt.

Igal még most is legelő, főleg marhák részére.

Malát régen apró bokros, füzes terület volt. 70–80 éve irtották ki.

Kajla a Duna mellett terül el. Hatalmas erdőség volt. Rengeteg monda kapcsolódik hozzá. (Mária Terézia pénze, Elátkozott mérnök stb.)

A régi dűlőnevekhez tartozik még a *Homokmező, Dézsmaszürü, Kétáguhégy, Virahégy, Csáko, Halasica, Klágya, Dēbrina, Asómerégető, Racsmány, Szivac-düllő, Tüskék.*

Sok dűlőnév őrzi az ősi pásztorélet nyomát. A pásztorokodás emléke ma már jóformán csak ezekben található meg, mivel 70–80 évvel ezelőtt feltörték a régi legelőket, és a régi pásztorok már meghaltak. Ilyen dűlőnevek: *Marhajárás, Malacjárás, Csikójárás, Birkajárás.*

A falu közvetlen közelében terültek el a *Szállások és a Kerték.*

A szállás be nem kerített terület, gazdasági udvar. A módosabb gazdák tulajdona volt. Ma már csak pár darab van belőle, lassan beépítik. A *Faluszállás* közösen használt helyet jelentett, főleg a szegényebbek részére.

A *kert* körülkerített terület. Ilyen az

Epréskert a falu tulajdona volt, csemetéket — főleg eperfa — neveltek benne. Ma már szőlő van a helyén, és egyéni tulajdon.

Dunaikerték a falu legrégebbi szőlői találhatóak itt.

Kertékajja közvetlen a falu melletti terület.

Trágyázás

alj ajj: Nincs ajj a disznók alatt?

aljzás ajjzás: Mingyá meggyék, csak a zajzás van hátra.

állítás Olyan trágyázás, ha a tarlón legeltetik a birkákat, s közben a jószág megtrágyázza a földet.

megállított megállítottat: Megállítottam a klágyai földemet, me' igen messze van innē ganézni.

gázoltatás gázótatás: szokásban volt valamikor úgy készíteni a trágyát, hogy egy egész kazal szalmát a juhokkal heteken keresztül megtiportattak.

meggázoltat meggázótat: A Nyári Jóskávū majd meggázótatom azt a kis szómát.

gané Jó föld az, gané nékū is terem.

ganédomb: Ott van hátú a ganédomb, dobd oda.

gané rakás Van a Klágyába három gané rakás, elég oda bőven.

érített gané teljesen porhanyós, szétomló.

hideg gané marha- és disznógané.

meleg gané ló- és birkagané.

szálas gané olyan gané, amelyik még szalmás.

lekvár a majdnem folyékony ganét hívják így.

gulyaállítás Hónap a gulyaálláshó meggyünk dógozni (Ennek a trágyázási módnak fennmaradt emléke helyi dűlőneveink között.)

szarvas, kupa Nem szarvasra raktam idēsapám, hanem kupába, me' néhány nap múva mēhetünk terēgetni.

rács Régēn fíjjam nem tragaccsū horták a ganét, hanem ráccsū.

tarlóégetés tallóégetés: Még emlékszēm rá, hogy gyerekkoromba tallóégetēssē ganéztuk a földet.

Szántással kapcsolatos kifejezések

közép borzodolás úgy kezdik a szántást, hogy a föld szélén húzzák az első borzodát, így a közepén borzoda marad.

összevettetés a föld közepén kezdik a szántást, és a két szélén marad borzoda.

összevetetés annak a dombnak a neve, amelyik a hasonló nevű szántás közepén keletkezik.

barázda borozda a szántáskor az eke után keletkezett árok neve. Ugyanígy a szőlőben az egyes sorok közti vágatot is így hívják.

kiborzodol mesgyéz *Kiborzodótam a tallómat, nehogy mégin észáncsa, min tavū.*

megborzodol *mégborzodol*: meghúzza az első borozdát. *Mégborzodolok, osztán tē is tudod tovább csináni.*

fordul *Még kettőt fordul, akkó készen lész.*

fog *Fogass nagyobbakat, hogy mégéccé elvidd.*

fogás *Má csak egy fogás van hátra.*

forgó Az a rész a föld két végén, ahol megfordul a gazda az ekével.

beszeg *A szántássū kész vagyok, csak a forgót köll még beszegni.*

bedüllöz *Ha bedüllöztem a forgót, ráérek egy kicsit.*

göröncsös *Nagyon száraz a föld, göröncsös a szántás.*

hant *Akkora hantokat dobott ki az eke, hogy egy ökörnek is elég lenne.*

szalonnás *Nem lehet aszt szántani, csupa szalonnás a föld olyan vizenyős.*

alászánt búza alá vagy téli alá szánt.

elesztánt *Má mégin észántott a földű egy darabot.*

félszánt *Hónap fészántom a zugart a Borsóföldön.*

kiszánt *Óreg az a here, kiszántom; Kiszántotta a búzáját, me' megfagyott.*

lészánt *Még máma leszántom a ganét, nehogy kiszáradjon.*

mégszánt *Van még két hód talló, ha aszt mégszántom, kész vagyok a szántássū.*

rontás *annyi a rontás benne, mintha gyerek szántotta vóna meg.*

AUS DEM WORTSCHATZ DES ACKERBAUS VON DÁVOD

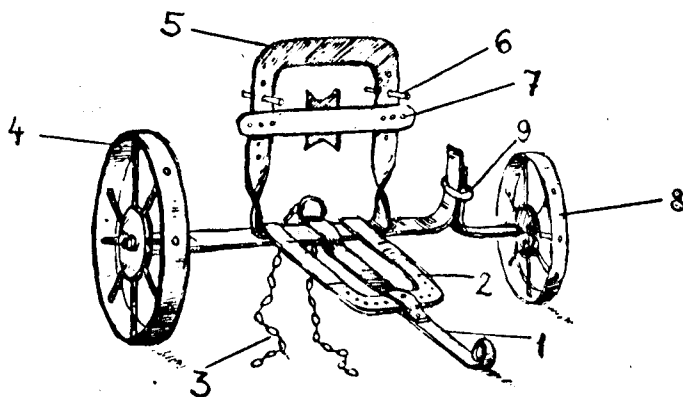
von

I. KORDÉ

Dávod ist eine alte ungarische Siedlung, die in unseren Urkunden vom 13. Jh. an erwähnt wird. Während der Zeit der türkischen Herrschaft hat sich ihre Bevölkerung mit der serbischen Nationalität gemischt, und später sind 100 ungarische Familien aus Felvidék, dem ungarischen Nordhochland, hierher übersiedelt worden.

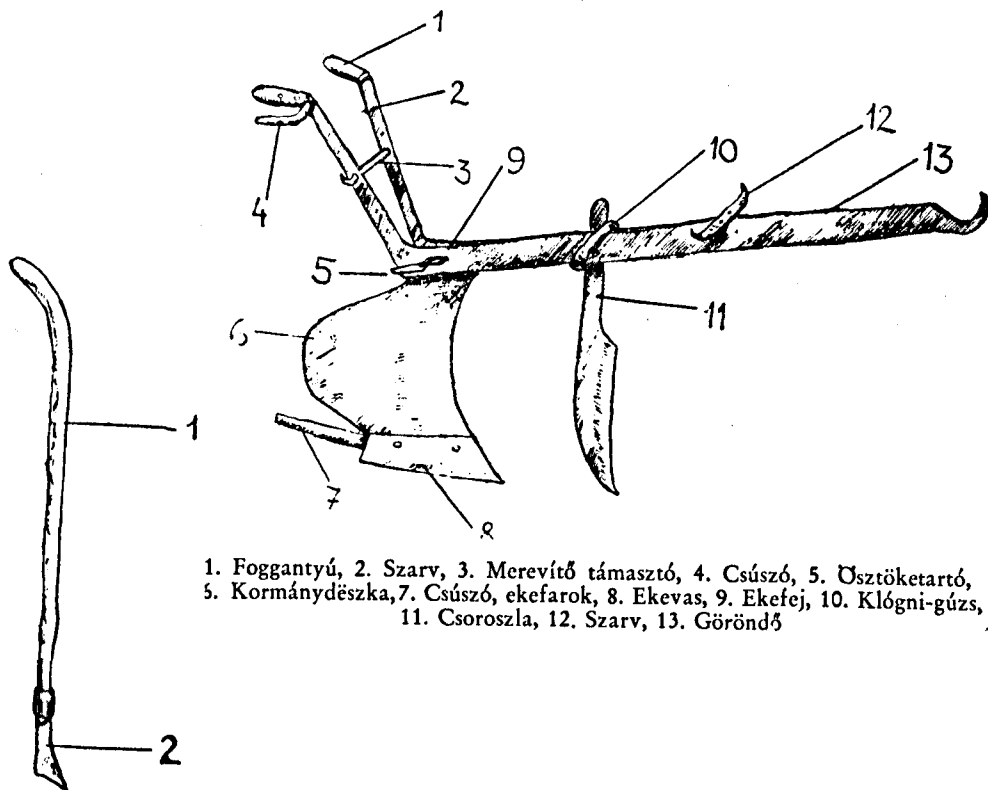
Die Sprache des Dorfes gehört zum Theissgegenddialekt, doch können darin auch Elemente des südlichen Dialekts gefunden werden. Der Verfasser stellt die sprachliche Spiegelung der einzelnen Arten des traditionellen bäuerlichen Ackerbaus (Bestellung der Umgebung, Düngen, Pflügen) dar und ergänzt seinen Artikel mit Darstellungen des Pfluges, des Pflugkarrens, des Pferdegeschirrs, des Zaumes, des Jochs, der Deichsel und mit den volkssprachlichen Benennungen ihrer Bestandteile.

EKETALIGA

1. Taligarúd, 2. Kosár, 3. Patyng lánc, 4. Borzodakerék, 5. Koszorú, 6. Kilincs, 7. Vánkus, 8. Tallókerék, 9. Gúzs

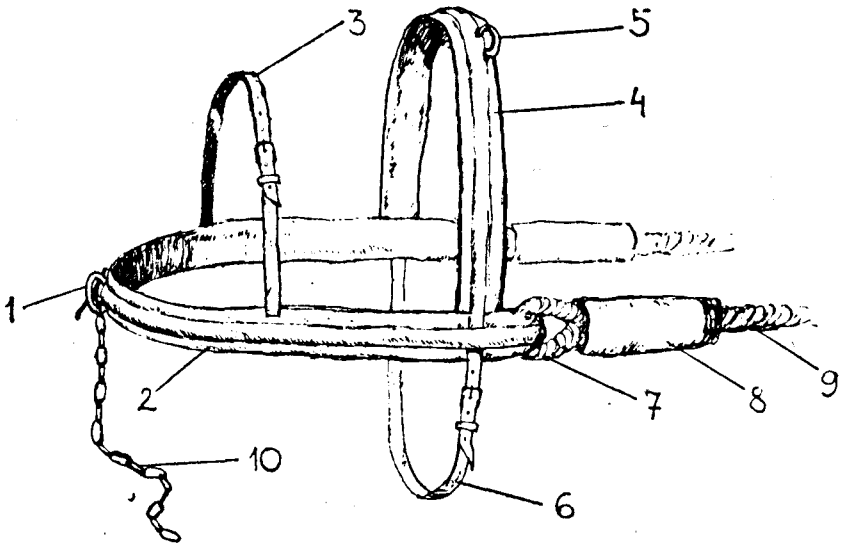
VASEKE

1. Foggantyú, 2. Szarv, 3. Merevítő támasztó, 4. Csúszó, 5. Ősztöketartó, 6. Kormánydészka, 7. Csúszó, ekefarok, 8. Ekevas, 9. Ekefej, 10. Klógni-gúzs, 11. Csoroszla, 12. Szarv, 13. Göröndő

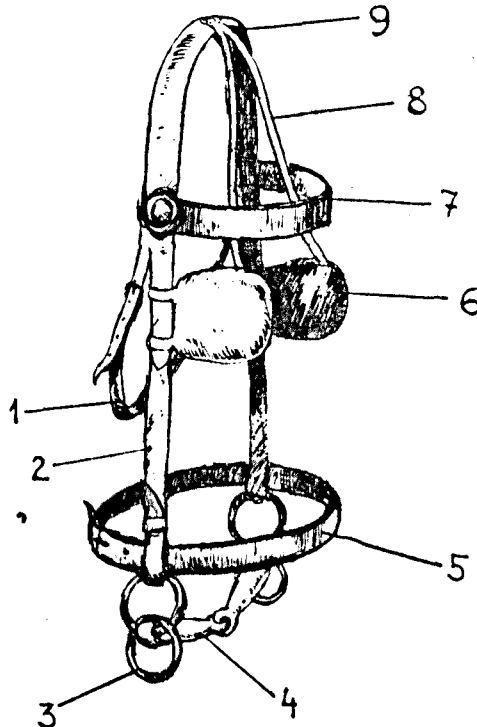
1. ösztökenyél, 2. ösztöke

A HÁM

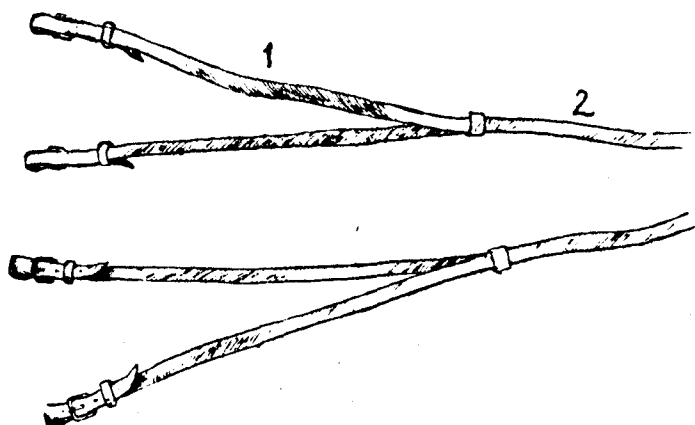
1. Szügykarika, 2. Húzó, 3. Nyakszíz, 4. Hátszíz, 5. Gyepplúkarika, 6. Hasló, 7. Hámfül, 8. Táská, 9. Istráng, 10. Szügyellő lánc

A KANTÁR

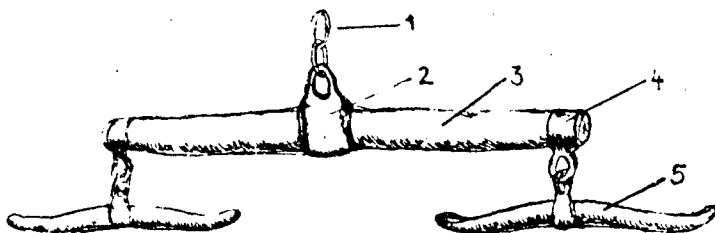
1. Alladó szíz, 2. Kantárfej, 3. Ablakarika, 4. Ablavas, a) cigánabla, b) feszítőabla, 5. Orradzósíz, 6. Szémsz, 7. Homloksíz, 8. Szémsz, 9. Fejz

A GYEPLŰ

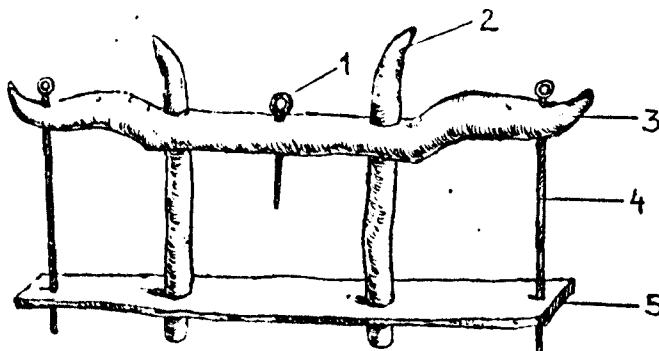
1. Közág, 2. Hajtósár — Gyeplűszár

A KISEFA

1. Húzókarika, 2. Tasni, 3. Kisefa, 4. Tasnipérec, 5. Hámfa

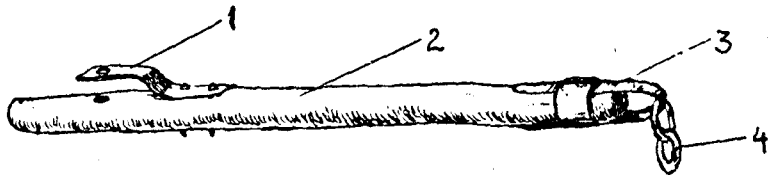
A JÁROM

1. Jávorszég, 2. Bélfa, 3. Nyakfa, 4. Járomszég, 5. Alfa

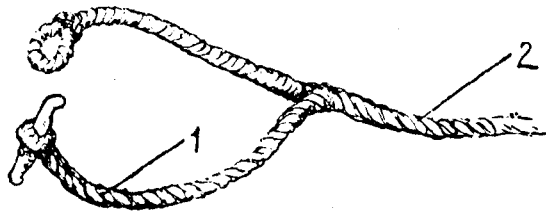
KORDÉ IMRE

A TÉZSLA

1. Rúdfej, 2. Tézsla, 3. Köppű, 4. Lánc

MARHAKÖTÉL

1. Kélevíz, 2. Szár